

**Леонт'єв Владислав Вадимович**

*здобувач вищої освіти*

*другого (магістерського) рівня вищої освіти*

*Дніпровського гуманітарного університету*

*Науковий керівник*

**Потіп Микола Миколайович**

*доктор юридичних наук, доцент*

*професор кафедри права*

*Дніпровського гуманітарного університету*

## **ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАСТАВИ МАЙНОВИХ ПРАВ**

Полеміка щодо правової природи інституту застави як способу забезпечення виконання зобов'язань триває вже досить довго.

Щодо правової природи застави саме майнових прав, то теорії правової природи застави прав, що в різні часи пропонувалися дослідниками, у науці цивільного права запропоновано об'єднувати у дві групи: 1) цесійні теорії, до яких належать теорія умовної цесії, обмеженої цесії, теорію субцесії; 2) так звані теорії “права на право” [1].

Відповідно до теорії умовної цесії [2], її прихильники пояснювали заставу прав як угоду цесії, що вчинена під відкладальною умовою. Заставодержатель отримує право стягнення за вимогою в момент настання відкладальної умови, тобто у разі прострочення боржника. До вказаного часу володільцем заставленого права залишається заставодавець.

Теорія обмеженої цесії визначає, що заставодержатель стає цесіонарієм з моменту вчинення застави, але він обмежений цілями заставного права, тобто фактично отримує правомочне (повноваження) на здійснення заставленого права. Ця теорія, як вірно зазначає Ф.О.Богатир'єв, вигідно відрізняється від теорії умовної цесії тим, що вона, зокрема, дає обґрунтування повноважень заставодержателя до настання моменту прострочення боржником. [3]

В науковій літературі вказують на цілий ряд недоліків теорій “цесій”: теорія умовної цесії не пояснює, на чому базуються повноваження заставодавця до невиконання зобов'язання і чому після невиконання заставодержатель не має усіх правомочностей суб'єкта відповідного права; теорія обмеженої цесії є неадекватною в питанні про можливість наступної застави, не дає відповіді на питання про відсутність необхідності в зворотній цесії права при належному виконанні зобов'язанні [4]. Усі вказані недоліки пояснюються тим, що у разі належного виконання зобов'язання заставодавцем жодних правовідносин цесії не виникає. Тому результати дослідження правової природи застави майнових прав виключно крізь призму такого цивільно-правового інституту як цесія, не можуть бути в

повній мірі об'єктивними, оскільки не враховують усієї багатогранності використання майнових прав як предмету застави.

Подібною до цесійних теорій застави майнових прав є теорія сингулярного правонаступництва [5]. Її представники вважали, що заставодавець поступається частиною свого права, котра відповідає розміру боргу перед заставодержателем. Таким чином, заставодержатель разом із заставодавцем стає солідарним кредитором щодо боржника заставодавця. Таким чином, теорія сингулярного правонаступництва усуває недоліки цесійних теорій, зокрема, пояснює наявність ряду повноважень щодо предмета застави як у заставодержателя до моменту невиконання основного зобов'язання заставодавцем, так і у заставодавця – після такого моменту.

Проте, в науковій літературі справедливо вказується, що дана теорія не позбавлена наступних недоліків: відсутність зворотної цесії уступленої частини права у разі виконання заставодавцем свого зобов'язання, виникнення у заставодержателя права розпорядження усім заставленим правом після прострочення заставодавця, виконання боржником заставодавця до настання строку виконання забезпеченого заставою зобов'язання не дає заставодержателю права на стягнення виконаного [5].

Спроба усунути вказані недоліки цесійних теорій була зроблена німецьким вченим Бремером та знайшла своє відображення у так званій теорії "права на право". На думку вченого, «заставодержатель отримує, в силу певною мірою угоди, не саму вимогу, а право щодо такої вимоги, причому вказане право не є таким, що існувало раніше, а виникає лише внаслідок заставної угоди. Заставодержатель, таким чином, отримує нове, до того часу не існуюче право, але об'єктом застави є все таки відоме право» [6].

Обґрунтовуючи тезу про єдину природу застави незалежно від її предмета, вчений поширював наведене тлумачення правової природи застави майнових прав і на інші види застави, зокрема на заставу речей. Застава речей розглядалася ним, як застава права власності на річ, а не самої речі, що досить критично оцінювалося іншими вченими [5].

Основним недоліком даної теорії є те, що вона наділяючи заставодержателя лише правами щодо предмета застави, не передбачає надання такому заставодержателю жодних прав щодо безпосередньо боржника заставодавця. Таким чином, вказана теорія передбачаючи певний правовий зв'язок між заставодержателем та заставодавцем та наділяючи заставодержателя правом на предмет застави, не дає заставодержателю прав вимоги та не встановлює кореспондуючий такому праву вимоги суб'єктивний обов'язок третьої особи – боржника заставодавця майнових прав.

Незважаючи на вказані вище недоліки, теорія права на право продовжує викликає науковий інтерес, оскільки перебуває у площині теоретичного спору про речову або зобов'язальну природу застави взагалі.

Критерієм поділу правовідносин на абсолютні та відносні є суб'єктний склад правовідношення. В абсолютних правовідносинах коло

зобов'язаних осіб не визначене і абсолютному праву особи відповідає обов'язок всіх і кожного утримуватися від порушення цього права. У відносних правовідносинах, навпаки, відносному праву особи відповідає обов'язок суворо визначеного кола осіб. Класифікація правовідносин на речові та зобов'язальні здійснюється на підставі такого критерію, як спосіб реалізації права, що лежить в основі правовідношення. Уповноважена особа в речовому правовідношенні “вправі здійснювати свої повноваження без будь-яких активних дій зі сторони зобов'язаних осіб, в той час як реалізація зобов'язальних прав можлива лише за умови вчинення активних дій зобов'язаними особами” [7].

Речові правовідносини за своєю природою є абсолютними, але це не є підставою для їх ототожнення з останніми, оскільки до абсолютних належать також такі немайнові права як право на ім'я, честь, гідність, право авторства тощо. Відносні правовідносини є більш об'ємною категорією ніж зобов'язальні, оскільки крім останніх до відносних правовідносин можуть належати, наприклад, корпоративні правовідносини.

Зважаючи на те, що в основний інтерес при дослідженні заставних правовідносин становить не суб'єктний склад правовідношення, а спосіб реалізації прав заставодержателя щодо предмета застави, у науці цивільного права дослідження правової природи застави здійснювалося переважно в контексті поділу правовідносин на речові та зобов'язальні.

Тому, на нашу думку, слід погодитися з позицією деяких вчених про те, що дискусія про речово-правовий чи зобов'язально-правовий характер застави повинна бути вирішена в формі визнання подвійної природи застави [8]. Законодавчо закріплені ознаки застави дають підстави відносити її виключно до речово-правових або зобов'язально-правових інститутів лише шляхом применшення значимості тих чи інших ознак зобов'язально-правової та речово-правової природи застави, які безперечно їй притаманні. Отже, визначення застави як речово-правового способу забезпечення виконання зобов'язання, запропоноване свого часу О.С.Іоффе [9], і підтримане рядом українських науковців найбільш точно характеризує правову природу застави.

Якщо аналізувати дану проблему виключно крізь призму діючого вітчизняного законодавства, то діючий Цивільний кодекс України відносить заставу до способів забезпечення виконання зобов'язання, не вказуючи на ознаки речового права, що їй притаманні. У зв'язку з цим вченими висловлюються пропозиції щодо нормативного закріплення подвійності правової природи застави шляхом внесення її до переліку речових прав.

### ***Список використаної літератури:***

1. Яковлев А.С. До питання про правову природу застави майнових прав // Актуальні проблеми приватноправового регулювання: Матеріали Всеросійської наукової конференції молодих вчених (м Самара, 23-24 квітня 2004 року). - Самара, Изд-во Самар. Ун-ту. - С. 352.

2. Звоницкий А.С. Про заставу . - Київ, 1921. - С. 204;
3. Яковлев А.С. До питання про правову природу застави майнових прав // Актуальні проблеми приватноправового регулювання: Матеріали Всеросійської наукової конференції молодих вчених (м Самара, 23-24 квітня 2004 року). - Самара, Изд-во Самар. Ун-ту. - С. 352.
4. Богатирьев Ф.О. Проблеми застави прав // Господарство і право. - М., 2000. - № 7. - С. 84.
5. Звоницкий А.С. Про заставу по російському праву. - Київ, 1921. - 356с.
6. Стругков В. Про заставу по російському праву. Вид. 2-е. СПб., 1891. - 205 с.
7. Сорокіна С.Я. Способи забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань між соціалістичними організаціями. - Красноярськ: Вид-во Красноярського університету, 1989. - С. 38.
8. Пучківська І.І. Іпотека: заставу нерухомості. - Х: Консум, 1997. - С.29; Сулейменов М.К., Осипов Є.Б. Заставне право. - Алмати: Еділет Прес, 1997. - С.5.
9. Юффе О.С. Зобов'язальне право. - Ленінград, 1975. - 235с.